Egy naiv festő környezete

Piros szőnyeg, talajvízzel

AZ ÖNÉLETRAJZ

„Szerelemgyerekként születtem. Születésem helye: Pestújhely, 1919. augusztus 15-én. Édesapám mezőgazdász volt. Édesanyám Hornyák Anna, 1885-ben született. Munkáscsalád származású. Mint tisztviselő dolgozott. Elhalt 1944-ben légitámadás alatt a nővéremmel együtt.

Kisgyermekkoromban tehetséggel állandóan rajzoltam. Diákkoromban folytattam és kiállításaim voltak. Iskolai végzettségem 4 elemi, 4 polgári. Még külön jártam esténként festőművészeti tanfolyamot.

Katona voltam hét és fél évig, mint karpaszományos honved. 1944 december hónapban mentünk át a szovjet hadseregbe az Ipolyságnál. Utána részt vettem a Vörös Hadsereg 1. ezred, 1. zászlóaljában mint gépkocsizó. Hazánk felszabadulását a díszzászlóaljjal megünnepeltük. Ugyanakkor részt vettem az ideiglenes 1. országgyűlésen. Népnevelő és agitátor voltam.

Tekintve én a mai napon is munkásérzelmű vagyok és védelmezem a szocializmus, a béke haladását. És a festőművészeti tudásomat a dolgozó nép szolgálatába állítom.

1946-ban leszereltem és a kispesti elektromos műszerész gyárban dolgoztam. Mint betanított munkás. Azóta több helyen is dolgoztam. 1965-ben leszázalékoltak a betegségem miatt, azóta mint nyugdíjas állandóan rajzolok és festegetek mindenféle dolgokat.

1969-ben összekerültünk. Özv. Csendes Jánosné született 1903-ban, nyugdíjas. Iskolai végzettsége 4 polgári, 2 kereskedelmi és mint gyors- és gépíró volt alkalmazásban. Rákosesabán lakunk egy elavult üzlethelyiségben."

A KÉPEK

A Nemzeti Galéria ives ablakain besüt a téli nap. A terem fehér falain a magyar naiv festők képei sorakoznak. Sajátos világ ez itt a Budavári Palotában. A levegő egyenletesen temperált, még a párologtatót is áthelyezték, nehogy a nedvesség megártson a képeknek. Az ablakon át kupolákra látni, kupolát ábrázol az a festmény is, amely előtt állunk. A festmény palotája előtt széles szabad térség, nagyranőtt fák és buja növényzet. Pompás a palota ezen a képen, akárcsak a budavári, pompás a növényzet és a palota előtt felsorakozott katonák egyenruhája is. A festő bőkezűen bánt emberrel és környezetével: felöltöztette őket képzeletének színeivel, nagyvonalúan bánt térrel és idővel. A palotát Indiába helyezte, az időben száz éveket lépett át egyszerre.

Teret és épületeket ábrázol a másik kép is. Kitágult a tér, nagyobbra nőttek a házak, mint a valóságban. Sopron ismerős épületeinek tornyai impozánsabbak. Utcái szélesebbek, megnövelte őket a festő képzelete. A látványt megtoldotta saját vágyaival, és időtlenné, álomszerűvé vált a kép.

Terem látható a harmadik festményen.

Ez a kép azonban már nem a Nemzeti Galéria állandó tárlatán van, hanem azon, amelyet az elmúlt napokban rendeztek *Hornyák* Lajos naiv festő képeiből a rákoskeresztúri művelődési házban. A festmény címe: *Királyi látogató egy XVIII. századi katonakórházban.* A szürke boltíves teremnek éppen olyan ablakai vannak, mint a Budavári Palotának. A terem közepén piros szőnyeg fut, a falak mentén ágyak sorakoznak, sebesült katonákkal. „Itt éppen egy tábornok fekszik — magyarázza a festményt Hornyák Lajos. — A császár meglátogatta a tábornokot és kezet nyújt neki." Díszes egyenruhák a tiszteken, a császár sárgában pompázik.

— Azelőtt ez így volt — bólogat Hornyák Lajos.

Sötét öltönyben, fehér ingben van, arca ünnepélyes, mintha fogadásról érkezett volna. Büszke is a megjelenésére. Ezt mondja: „Én kérem, mindenkor tudom, hogyan illik felöltözködni. Amikor Jugoszláviába vitték a festményemet, akkor is mondták a fogadáson: Hornyák bácsit akár le is filmezhetik, olyan elegáns. Ezt szokta mondani odahaza a nővérem is: neked egy fiatal, csinos asszonyt kellene keresned".

A KÉPZELET

— Ezen a képen — magyarázza a festő — egy híres szovjet biológusnő látható.

Nézem a képet és valamit nem értek. A képen fiatal nő piros báliruhában, amolyan képzeletszülte figura, váliára omló hajjal, kicsit elrajzolt, csábító bájakkal. Lehetne nimfa, lehetne egyszerű emlékképe egy reneszánsz festményen látott női alaknak. Bárki lehetne, miért akkor ez a túlságosan is konkrét megfogalmazás?

— Szovjet?

— Az.

— És miért éppen biológus?

— Mert itt tanulmányozza a könyvet, körülötte ilyen furcsa virágok vannak, és itt van előtte egy koponya, hogy az élet fejlődését és elmúlását figyelhesse.

Fiatal macska ugrik a mappára. A föltámasztott kép megcsúszik, leborul. Magával sodorja a többi kartont is: az *Ember tragédiáját, Szombathely felszabadulását,* és az *Ökrösfogatot.* A nagy halom karton maga alá temeti a macskát és a fölfordulásra fölébred a többi macska is. Egy pillanatig így állunk a parányi helyiségben, szétugráló macskák és röpködő kartonok között. Végül az öt macska megtelepszik az edényes polc bögréi között, a tenyérnyi ablak peremén, az ágy fejtámláján, a vizes vödör mellett, az asztal közepén. Lábunk mellett a kutya morogva megfordul és megmozdul az ajtónál ülő anyóka is.

— Mit kell annyit magyarázni — szól oda az anyóka. — A fiatal nő az életről álmodozik és eszébe jut, hogy mindannyian megöregszünk egyszer és meghalunk. Amazok meg bálozók, int a másik kép felé. — Emlékszem, éppen ilyen bálba jártam én is. Ilyen pompás volt akkor a Kéri-domb Szegeden, ahol laktunk. Mert apám, kedvesem, nemeskéri Kéri Imre, vasúttársasági főfelügyelő volt. Engem zárdában neveltettek és bálba jártam.

A VALÓSÁG

Ebben a pici szobában, a villogó szemű macskák és a homályosan látó anyóka, a pompás palotákat ábrázoló festmények és a festő, Hornyák Lajos otthonában, ahol a falakat elsárgult és légypiszkos festmények bélelik és a Nemzeti Galériának szánt képek ugyanazon az asztalon születnek, ahol ebédelnek, ahol az öt macska felváltva tanyázik — ebben az alig háromszor három méteres, „teremben" a képeket ágy alatt őrzik, itt mosnak, itt főznek, itt étkeznek és itt élnek ők valamennyien. És a legvalóságosabb, a leginkább hű képet a világról itt a hivatalos papírok festik. A nagy köteg irat dátuma 1972-re nyúlik vissza. Minden papír és minden hivatalos írás arról szól, hogy ez az egyetlen szobából álló otthon életveszélyessé, lakhatatlanná vált. A fal megrepedt, a tenyérnyi ablakot még a dúcolás is sötétíti. Alul a talajvíz, felül az eső, a hólé szivárog.

A hivatalos helyek, tanácsi osztályok emberei, akik Hornyák Lajos festményeit feltehetően nem életveszélyes otthonukban őrzik s akik a képeket az egészséges művelődési házban vagy a Budavári Palotában megnézik, eddig csupán leveleket küldözgettek. Egyik hivatalos helyről a másikra. Az egyik levélben ezt olvasni: „Lakásbesorolásuk az egyéb foglalkozású dolgozók, nem fiatal házas kate-3162 igényjogosultsági mutatóval. Az osztály négy kategóriát tart nyilván, az Önök kategóriájából 1977-ben egy család részesül lakásjuttatásban, a 11 836 mutatóval rendelkező... Nehéz helyzetüket megértjük, de a lakásügyük megoldására vonatkozóan a fentiekre való tekintettel választ adni nem tudunk."

Amíg pedig a lakáshelyzet meg nem oldódik, s amíg ez a hosszú levelezgetés véget nem ér, kérjük, hagyják a Budavári Palota párologtatóját ott ahol van, és engedjék meg, hogy a festő helyet cseréljen a festménnyel.

Fekete Judit

Tévé-illemkódex

MAGUK CSAK KATTOGTASSANAK nyugodtan azzal a micsodával — szól közönségéhez az újdonsült televíziós műsorvezető bűbájosnak vélt közvetlenséggel, szellemesnek tartott szófordulattal. És a közönség engedelmesen kattogtat. A micsodával. A műsorvezető pedig játszi könnyedséggel körözi le e „kattogtatások" jóvoltából a nála szerényebb, hátraszólni szégyenlős, közönséget utasítani bátortalan, meghívott riportalanyaikat tiszteletben tartó, mi több, a muzsika, a művészet fensége előtt is meghajló versenyzőtársait. A győztes — röpke, de jól kiszámított felszólító mondatocskája segítségével — alighanem egyszer s mindenkorra megvetette lábát a Televízióban, hiszen nem cselekedett, nem is viselkedett másként, mint ahogyan azt *a televíziós módi* diktálta.

Ámde miként diktálja, milyennek várja vajon az erélyes rászólásokkal nem zaklatott közönség a televízióban fellépő riporterek, műsorvezetők, a képernyőn megjelenő mindvalahány alkalmi vagy évtizedekre elfogadott „televíziós személyiség" viselkedését?

Hivatásos nyelvészek és alkalmi nyelvőrök sok-sok éven át hadakoztak *a televízióbeli nyelvhasználat hányavetisége* ellen. Mára már jobbára megfáradtak e vitatkozók. A hivatalnoki, hivatali szócsavarás — úgy tetszik — kiirthatatlan a televízióból.

De a kifejezésbeli nyegleségek is úgyszólván teljes polgárjogot nyertek a tévében. Esztétikai értékmérő lett a *„csicsás"* jelző építészeti műsorban, belpolitikai kategória *A Hét* komoly műsorában a *„cikis".* Mindazt a frisseséget, eredetiséget, amit hajdanában egy-egy élő adástól várt a néző, de még a jelenvalóság boldogító érzetét is, közvetlenkedőnek tartott kifejezésekkel próbálják pótolni a nem friss, nem eredeti, a jelenvalóság érzetét a nézőnek meg nem adó műsorok készítői.

HÁNYAVETI MONDATOKHOZ szinte természetes, hogy hányaveti viselkedés dukál. Talán az anyanyelvi tisztaságra vigyázó alkalmi tévébírálók azért is nem teszik szóvá manapság már kellő erővel a szavak csúfságát, mert *a modor, a televízióbeli magatartás teljesen megfelelő verbális kifejezésének tartják.* Mit számít végtére is a szó, ha nyugszékben elfekve, álmos közönnyel intézheti mondandóját a riporter a nagy íróhoz? Miért fontos a mondat külhangja, ha orrvakarások, pipaszuttyogtatások, székhintáztatások közepette hangzanak felénk, az írónál ugyan sokkal méltatlanabbul, de szintén nagynak titulált — s mindenképp fontosnak tartott — néző felé? Avagy csalóka önáltatás — tudományosabban, és még önáltatóbban fogalmazva: *tömegkommunikációs manipuláltság* — azt hinni, hogy a televízió nagynak, de legalábbis fontosnak tartja nézőseregét? Ha a sokfajta viselkedési, kifejezésbeli hetykeséget, pökhendiséget tartja számon valaki, nem sok tiszteletet és nem is sok figyelmességet tételezhet fel a *köz* számára működő televízióról.

De egyetlen televíziónknak a nagyképűség *csupán egyik fajta hangneme és viselkedési formája.* Van másfajta is. A kedveskedő. Az operettesen csevegő. A bemondónő-szerűen bájos. A loknik, mosolyok és zsabók televíziós módija, amelyről teljes joggal írhatták külföldi megfigyelői: Kálmán Imre hazájának méltó képviselője.

Az igazság teljességéhez persze hozzátartozik, hogy van néhány tudományos igényű tévémagazin, nemzetközi rangú és színvonalú külpolitikai műsorfajta, tudós közművelődési adás, amelynek műsorvezetői, riporterei mindig meglelik azt a szerény és okos, szelíden oktató hangnemet, azt a tartózkodóan közvetlen magatartásformát, amellyel mondandójuknak nagyobb érvényt szereznek és amivel a nézőt *megbecsült beszélgetőtársná* fogadják. Akként szólnak és viselkednek tehát, ahogy a köznapokon az ember mindazoktól várja — vagy várná —, akikkel otthonán, családján kívül találkozik.

NEM ÍRTAK MÉG illemtant fortyogó-rohanó, farmerbársonyba bújt világunkhoz, mint írtak régi korok viselkedni, élni tanulóihoz. A *Móra Kiadó* nemrégiben megjelent, illedelmes viselkedésre szólító könyvecskéje — *Kovács* Judit és *Osvát* Katalin írása — sem szabálygyűjtemény. *Nemcsak illemtan...* szólít fel a címe, hiszen csakúgyan nem a helyes és helytelen társasági magatartás alaptörvényeire oktatja olvasóját (vajon vannak-e efféle alaptörvények manapság?), hanem azt igyekszik roppant tapintatosan tudomására hozni, miként lehet mégis elviselhetővé tenni zsúfolt és hányattatott napjainkban a társas életet, a társadalmi életet. Kétszázvalahány oldalon, és majdnem százezer példányban megjelenten is, megtaníthat-e azonban egy országnyi közösséget bármifajta bölcsen megírt, és tetszetősen illusztrált könyv *az élet elviselhetőségének illemtanára?* Ehhez a tudáshoz a látvány *mindennapi példájára* volna szükség.

Szocialista módon élni — hányszor, hányféle helyen és hányfajta értelmezéssel hajtogatja e szóösszetételt manapság sajtó, rádió, pszichológiai értekezés, szociológiai felmérés, retorikai hajlam és viccelődés. És az új és új meghatározásoktól függetlenül, a hétköznapok gyakorlatában alighanem senki sem tudja igazán, miként fest az a valaki, aki itt és most mai módon él, jár, beszél, szórakozik, dolgozik, tűr vagy feltápászkodik.

Mai módon élni, e helyütt és nem másutt, e semmi más földrajzi alakulattal, másfajta történelmi előzménnyel, semmi más etnikai, antropológiai körülhatároltsággal, csak egyes-egyedül a miénkkel meghatározott körben — hogy ezt miként kell korszerűen csinálni, azt megmutatni a mindennap, csaknem mindenkihez képi közvetlenséggel eljutó *televízió feladata lehetne.* A televízióe, amely egyre szorgosabb igyekezettel oly sok fontos modern tudnivalóval áll közönsége elé. Megtanít a test titkaira, a lélek tekervényeire, a gyermeknevelés miféntjére, a csillagok járására, a matematika alapfogalmaira. Gondosan szerkesztett műsorokat szervez mind e tudásokra, de a keretet, amelyben mindez a sok tudnivaló felhasználható és alkalmazható lehetne, nem mutatja meg nézőinek.

A MODERN VISELKEDÉS illemtanához pedig nem kell a tévének új műsorfajtáról gondoskodnia. *Valamennyi* műsorközlője, riportere, kommentátora e sehonnai illemkódexet szerkeszti és adja elő jól vagy rosszul, ki-ki adottságai szerint, a televízió megszokásai szerint.

Igen ám, de ők maguk, e mai magyar viselkedéstan nem főhivatású lehetséges illemtanárai, honnan gyűjtik, honnan gyűjthetik biztos tudásuk alapelemecskéit? — kérdezheti kétkedőn, aki a televízió és a televíziósok képességeit és lehetőségeit meghaladó erőpróbának tartja e munkát, *mai világunk illemtanára megtanítani* a legnagyobb közösséget. Nem más vidékről, nem Amerikából például, ahol politikai jelentősége és történelmi előzménye van az intézményesített és így a televíziózásban is készséggel elfogadott nyegleségnek. És nem régi korok egykor valóban kodifikált viselkedési formuláiból gyűjthetik, midőn még a mézes-mázos külsőség mindenfajta igazság eltakarására és elfogadtatására egyformán alkalmasnak tetszett. Csakis a saját morális tartásukból, tudásukból, modern emberi teljességükből, azaz sokezrek számára példaként csakugyan felemlegethető *vonzó egyéniségükből* sugározhat a képernyőn megjelenőknek a mai viselkedés valamennyi megtanulandó szabálya. Aki a szó valódi értelmében televíziós személyiség, tehát *személyiségének valamennyi értékes tulajdonsága* televízióbéli munkára rendeli, az magátólértetődő természetességgel, minden egyes jelentkezése alkalmával világunk egyedül érvényes illemtanára tanít.

Nincsenek még sokan.

Lőcsei Gabriella

Földmeleg

Múlt héten hír érkezett az Azori-szigetekről.

Tőlünk távoli földcsoport, az Atlanti-óceán északi felének majdnem a közepén, hozzávetőleg félúton Európa és Amerika között, babérmevelő, banánérlelő, kellemesen örökzöld éghajlattal. De, mint a hírből kiderül, még sokkal előnyösebb földhajlattal, ha szabad ezt a némiképp mesterkélt kifejezést használni.

Ugyanis a hír arról szólt, hogy e szigetvilág egyik szigetén, San Miguelen, földmeleggel főznek. Természetes, egyszerű, köznapi földmeleggel. Semmi távvezeték, semmi szerelvény, fúrótorony és elosztóállomás, semmi sparherd. Semmi technika, egy szál gyufa se, csak az egyenes, közvetlen, ősi és primitív, anyaszült földmeleg. Mindössze gödröt kell ásni, nem is nagyon mélyet, madzagon beleereszteni a fazekat, és a lyukban két-három óra alatt megfő az étel. Akárcsak egy fura kút, amelyből történetesen mindig lehet friss bablevest merítgetni, azon melegében és babérlevéllel. Nem jöhet közbe üzemzavar, dugulás, szivárgás, csőrepedés vagy más efféle. Nincs korlátozás és energiagazdálkodás — a föld mindig egyenletesen és megbízhatóan meleg. Nem kozmáltat oda, oda se éget, nyersen se hagy. Bármikor, akár álmából felkeltve, éjszaka is, fölmelegíthető rajta — vagy benne? — a töltöttkáposzta, ha esetleg váratlanul betoppan a házba egy azori vendég San Miguelen.

Micsoda földi Paradicsom, földmélyi Paradicsom, már-már pokoli Paradicsom! — sóhajthat fel irígyen e földmeleg húsosfazekaktól egy kissé arrébb élő hidegföldi lakos, ki gyufához és egyéb ilyen komplikált műszaki eszközökhöz kénytelen folyamodni, ha rájön a főzhetnék. Micsoda Eldorádó! Csak ások egy kicsit, csak fúrok egy kicsit, csak beleeresztem, aztán süttetem két-három óra hosszat a hasam a nappal, fenekemet a földdel, és kész. Micsoda terülj-terülj asztalkám! Ti boldog azoriak, csak főzzetek...

Juthat eszébe persze ennél nemesebb gondolat is annak, akinek nemcsak folyvást a főzésben fő a feje. Egy észszerűbb ész gondolhat e hét szűk esztendőben a következő hetvenhétre is előrenézve, például az erőtakarékoskodásra. San Miguel takaréktűzhely-lyukainak példájára nem kellene-e az Azori-szigetek meleg földjénél hidegebb földekben is fölkutatni azt a meleget, talán az ottaninál mélységesebb fúrások árán is, amelyen nem holmi csip-csup levesek és káposztták melegíthetők, hanem fölforralható, mondjuk, sokszáz millió megawatt villamosság? Amellyel aztán begyújtható lesz a hideg és meleg földkerekség valamennyi villany-takaréktűzhelye s egyben kivilágítható e földkerekségnek mindahány sötét lyuka. És egyáltalán, nem kellene-e ezt az egész, racionálisan és olcsón hasznosítható földmeleget úgy-ahogy-van, mindenestül gyorsan eltüzelni a civilizáció további javára, a tudományos és technikai forradalom üdvére, hogy mihamarabb úrrá legyünk minden földi gondon, többek közt túllegyünk a takarékosság nyomasztó gondjain is? Ti boldog azoriak, csak gondolkozzatok, csak spóroljatok...

Aki pedig nem ily észszerűen földi gondolkodású technokrata, az azori földmeleg hírének olvastán átszellemültebb, már-már földöntúlibb s nem evilági képzelődésekig juthat. Eltűnődhet szépségesen azon, hogy ahol a föld olyan szíves és készséges, mint az Azori-szigeteken, s nem csupán exportkész nyerstermékeket: kukoricát, babot, ananászt, cukornádat, banánt, kávét, narancsot terem, hanem terem készételt is, tegyük fel éppen tálaláskész bablevest s benne, lovagiasan, a házi-asszonynak külön is teremnek babérok, tehát ahol a föld ilyen nyájas, ott bizonyára az emberek is azok. Szívesebbek egymáshoz, mint a hideg földeken, ha már a meleg föld volt szíves meghívni őket a készre. Nem tülekednek a húsosfazekak körül, hisz húsosfazék minden lyukban van, amerre csak a vakondokok szeme ellát. Ha fúrnak, legföljebb a földet fúrják, ha áskálódnak, nem egymás ellen, hanem a családi tűzhelyért. E forró Paradicsomban csupa ádámokévák. Boldogok a házasságok és a házasságonkívüliek, boldogok egymással a szomszédnépek, boldogok a lelkiszegények, a szerelmesek, boldogok a gyűlölködők, — elvégre bármilyen azori is, csak ember az ember. Egymás kezéből és a földmélyi sparherdek sütőiből esznek a vadállatok, a boldogság ingyér van, banánfán nő a boldogság a napmelegtől, lyukban fő a boldogság a földmelegtől. Ti boldog azoriak, csak házasodjatok, csak csókolózzatok, csak torzsalkodjatok békésen egymás mellett, csak ingyenéljetek a földmelegben...

Jött aztán hír a múlt héten a földmelegről, komorabb is és közelibb. A vulkáni azori földnél hűltebb alföldről érkezett a hír, a mi földünkről, a Dorozsma és Halas közötti tájról.

Itt, ahol ártézi vizek szoktak szelíden felszökkenni a földből, most felcsapott egy ártézi tűz.

Az éghajlat mínálunk nem örökzöld, az égalj most kormos odalenn. A napok óta lobogó lángon, ha az összehasonlítás nem volna oly frivol, elkészíthető lenne az ország ebédje, ám a gondolattársítás annál is frivolabb, mert ezen a lángon odaég bizony az ország élelmének egy része. A földmeleg áldásai itt most átkot szórnak. Szórják az útmenti fák hamuját, bokrok üszkét, sövények pernyéjét. A földmeleg kiégeti a föld ígéreteit, a földmeleg kihűt reményeket, a földmeleg kegyetlenül megdermeszt. A földmeleg hideglelős. A föld forrólázában elpusztulnak legelők, elolvadnak ebben az izzó földmelegben csövek, szerelvények, tornyok, felemésztődnek drága földenergiák, fulladoznak benne emberi erőfeszítések, tüzében elégnek vízsugarak.

A Nagyalföld közepén most semmi sem olyan azorian paradicsomi, mint az Európa és Amerika közt félúton úszó szigetcsoport San Migueljén, ahonnan híre jött múlt héten az idillikus geotermális kályháknak, a természet e földmeleg mosolyainak. Dorozsma és Halas közt, Zsana vidékén, ahonnan a múlt héten híre jött a lángratört földgáznak, a természet e gonosztettének, most minden magyarán pokoli.

El lehet gondolkodni és el lehet tűnődni a földmeleg természetén. A hasznain, a kárain, mosolyán és rémtettén, folyamatos, egyenletes, szelíd megbízhatóságán és hirtelen kitörő rögtönzésein. Fölmerülhet a gondolatban a gond, föl a képzeletben a látomás, hogy az Azorokon és az Alföldön s minden más tájon, mely közöttük meg körülöttük elterül szárazföldeken és messzi vizeken, talán ugyancsak tűzhányó-fűtötte földmelegen fortyog a mindennapi életünk.

Mátrai-Betegh Béla